

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักปฏิสัมพันธ์ ๔ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยว
Guidelines for Application of the Four Paṭisambhidā for
the Buddhism Propagation Through Thailand Radio Broadcasting
Media of Thong-Buddho Program

ชาญเดช บัวพันธ์*

Chandet Buahun

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Kritsana Raksachom

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University

सानุ มหัทธนาตุลย์***

Sanu Mahatthanadull

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: boykrab_96@hotmail.com, kritsana.rak@mcu.ac.th, petchsanu@gmail.com

Received: September 06, 2023

Revised: April 01, 2024

Accepted: April 03, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการท่องเที่ยว (๒) เพื่อศึกษาหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการสื่อข้อมูลข่าวสารตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต จำนวน ๒ รูป คฤหัสถ์ จำนวน ๘ คน

* นายชาญเดช บัวพันธ์ Mr.Chandet Buahun นักศึกษาปริญญาโท (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Student of Master (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.सानุ มหัทธนาตุลย์ Assoc.Prof.Dr.Sanu Mahatthanadull ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของการสื่อสารข้อมูลข่าวสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการทองพุทธโธ แบ่ง ๔ ด้าน (๑) สภาพปัญหาจากผู้ส่งสาร คือ ผู้ส่งสารยังมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาไม่มาก ขาดความเป็นกลาง (๒) สภาพปัญหาจากสาร คือ เนื้อหายาก และเป็นเรื่องไกลตัว มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง (๓) สภาพปัญหาช่องทาง คือ รายการธรรมะมีน้อย มีเวลาจำกัด ไม่มีผู้สนับสนุนจึงถูกละเลยเพราะไม่ตอบโจทย์เชิงธุรกิจ และ (๔) สภาพปัญหาจากผู้รับสาร ผู้ฟัง คือ ผู้ฟังไม่มีความรู้จึงมีความคาดหวังสูง แยกไม่ออกระหว่างความศรัทธาและความมกมาย

หลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความแตกฉานทางปัญญา ดังนี้ (๑) อัตถปฏิสัมพันธ์ (๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ (๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ และ (๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ในมุมมองนักวิชาการมีแนวคิดในการนำไปใช้ดังนี้ (๑) อัตถสัมพันธ์ (เป็นผู้รู้จักจริงในเนื้อหา) (๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ (จับประเด็นได้) (๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ (รู้จักใช้ภาษา) (๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ (มีไหวพริบในการนำเสนอและตอบปัญหา) แนวทางการสื่อสารข้อมูลข่าวสารตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการทองพุทธโธ ประกอบด้วย (๑) การสื่อสารข้อมูลข่าวสารตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ ศึกษาข้อมูลที่จะสื่อสารข้อมูลข่าวสารตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ ศึกษาข้อมูลให้เข้าใจเนื้อหา จับประเด็น รู้จักสื่อสารภาษาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ตรงตามสถานการณ์ (๒) การปฏิบัติของนักจัดรายการ คือ ศึกษาหาความรู้ ไม่บิดเบือนข้อมูล รู้กลุ่มเป้าหมาย ถ่ายทอดคำสอนที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎกที่มีมาอย่างอั้ง และ (๓) การสร้างคนรุ่นใหม่ร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการ ตัดคลิปแขกรับเชิญโพสต์ลงแพลตฟอร์มออนไลน์ และจัดกิจกรรมธรรมะเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและช่วยรักษาสถานกลุ่มผู้ฟัง

คำสำคัญ : ปฏิสัมพันธ์ ๔; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; สื่อวิทยุกระจายเสียง

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: (1) to study the problematic state of information communication in propagation of Buddhism through radio broadcasting of Buddha's recitation program (Tong Buddhho channel), (2) to study the principles of four Paṭisambhidā according to Theravada Buddhism, and (3) to present the guidelines for communicating information according to the four Paṭisambhidās for the propagation of Buddhism through radio broadcasting in Thailand of Buddha's recitation program called Thong Buddhho Program. This research employed a qualitative research methodology done by studying documents and in-depth interviews with 10

interviewees, consisting of 2 ordained monks and 8 laypeople. The results of the research showed the problematic states of communicating information in the propagation of Buddhism through radio broadcasting were divided into 4 aspects: (1) the problems are caused by a sender of messages, that is, a sender has no proper knowledge on Buddhism resulting in berefting of neutrality, (2) the problems are caused by messages, that are, its contents are difficult and far-fetched with other hidden objectives, (3) the problems are caused by channel, that is, there are few Dhamma programs, limited time, and no sponsors. Therefore, it was ignored because it did not meet the business needs, and (4) the problems are caused by receiver of messages, that are, the listeners have no knowledge and thereby demanding high expectations giving rise to the indistinguishability between faith and superstition.

As far as four principles of Paṭisambhidā in Theravada Buddhism are concerned, they are of the followings: (1) Attha- Paṭisambhidā, (2) Dhamma- Paṭisambhidā, (3) Nirutti- Paṭisambhidā, and (4) Paṭibhāṇa- Paṭisambhidā from the academic point of view, the concepts for application are as follows: (1) Attha- Paṭisambhidā (true knowledge content), (2) Dhamma- Paṭisambhidā (comprehending the point), (3) Nirutti- Paṭisambhidā (rhetoric), (4) Paṭibhāṇa- Paṭisambhidā (Have a flair for presenting and answering questions). When it comes to guidelines for communicating information according to the concept of interaction four Paṭisambhidā for the propagation of Buddhism through radio broadcasting in Thailand, they are of: (1) the guideline for communicating information according to the four Paṭisambhidā principles, i.e. studying information to understand its contents, capture issues, rhetorically communicate in the language, and create new knowledge in accordance with the situation, (2) the presenter's practice is to study and gain knowledge where they should not distort information in order to know the target audience, conveying the correct teachings according to the Scriptures with references, and (3) the recommendation is to create a new generation to join as a moderator of supplementary programs where editing guest videos, posting them on online platforms, and arranging Dharma activities to maintain the audience bases are carried out.

Keywords: Four Paṭisambhidā; Buddhism Propagation; Radio Broadcasting Media

บทนำ

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงส่งพุทธสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรก จำนวน ๖๑ รูป ซึ่งปรากฏในพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอ จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย จงแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถะพร้อมทั้งพยัญชนะอันบริสุทธิ์สิ้นเชิง”^๑ ความสำคัญของพระพุทธพจน์นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการทำหน้าที่สื่อของพุทธสาวก ภายใต้การสื่อสารธรรมเพื่อประโยชน์และความสุขของผู้รับสาร หลักการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้กล่าวถึงคติธรรมความตอนหนึ่งว่า

หลักสำหรับการเผยแผ่พระศาสนามีหลัก ๒ ประการคือ การไม่กล่าวร้าย และการไม่ทำร้าย ทั้งนี้ แม้ผู้สวดพระธรรมเทศนาเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีก่อน ล้วนเป็นพระภิกษุบริษัท หากแต่พระธรรมย่อมเป็นของสาธารณะสำหรับทุกชีวิต ที่ควรน้อมนำเข้ามาสู่ตน ไม่จำกัดว่าเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนทุกคนจึงพึงน้อมนำหลักการ ‘ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย’ มาเป็นพื้นฐานของการครองตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยกระแสข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ บิดเบือน หรือยุยง ซึ่งอาจนำไปสู่ความริวฉวนถึงขั้นประหัตประหารกัน หากทุกท่านยึดมั่นอุดมการณ์ที่จะไม่กล่าวร้าย และไม่ทำร้ายใคร ๆ ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ตามหลักการของโอวาทปาติโมกข์ ถ้าท่านได้รับข้อมูลข่าวสารใด ๆ ที่อาจกระทบกระเทือนจิตใจ ก่อให้เกิดความโกรธเคืองหรือขุ่นข้องหมองใจ ท่านย่อมสามารถระงับการกระทำทางกาย และทางวาจาที่เกรี้ยวกราดหยาบเข้า หรือรุนแรงไว้ได้ ก่อให้เกิดสันติภาพในหมู่คณะรอบตัวท่าน อันจักขยายผลไปสู่ชาติบ้านเมือง และสังคมโลกได้ในที่สุด^๒

การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมสำหรับสื่อมวลชนด้านศาสนาในสังคมปัจจุบัน ปุณย์ชนิตา วากะดอน ได้ศึกษาพบว่า สภาพสังคมปัจจุบัน ทุกคนสามารถตั้งตัวเองเป็นสื่อได้ สื่อในปัจจุบันจึงต้องปรับตัวและใช้กลยุทธ์การนำเสนอที่หลากหลาย โดยบางครั้งเกิดปัญหาขาดการวิเคราะห์เนื้อหาสาระ ขาดวิจารณ์ญาณ โดยเฉพาะการเสนอข่าวด้านศาสนา ได้แก่ การนำเสนอข่าวบิดเบือน ด้านลบและไม่เกิดการพัฒนาการวางตัวไม่เป็นกลาง อคติ การใช้ภาษาไม่เหมาะสม^๓ นอกจากนี้ กุลกนิษฐ์ ทองเงา และคณะ ได้ศึกษา

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๒/๕๓.

^๒ มติชนออนไลน์, “พระคตินิยมวันมาฆบูชา, “ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย” เป็นพื้นฐานการครองตนในสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารเท็จ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/education/news_1950966v [๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๕].

^๓ ปุณย์ชนิตา วากะดอน, “การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมสำหรับสื่อมวลชนด้านศาสนาในสังคมปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า ๗๔-๗๕.

พบว่าวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อสารมวลชนช่องทางหนึ่งที่ส่งข่าวสารไปถึงมวลชนโดยตรงเพื่อให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร สารประโยชน์และความบันเทิง ปัจจุบันวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่ยังทรงอิทธิพล และมีประสิทธิภาพด้วยคุณสมบัติที่เข้าถึงประชาชนได้ทุกกลุ่มเป้าหมาย ราคาถูกเมื่อเปรียบเทียบกับ สื่อมวลชนแขนงอื่น ๆ เนื่องจากเข้าถึงเป้าหมายผู้บริโภคข้อมูลข่าวสารได้ทุกเพศ ทุกวัยทุกระดับการศึกษา และทุกอาชีพ หากผู้จัดรายการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมมาสู่ประชาชนย่อมเกิดประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ ในทางตรงข้ามหากผู้จัดรายการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสมย่อมเกิดผลกระทบ ในด้านลบต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กระทบต่อศีลธรรมอัน ดีงามของชาติ ดังนั้น ผู้จัดรายการต้องคำนึงถึงเนื้อหาการจัดรายการอย่างมีมาตรฐานมีคุณภาพเกิด ประโยชน์ต่อประชาชนให้มากที่สุด^๔

ด้วยความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาการสื่อข้อมูลข่าวสารในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการท่องเที่ยว หลัทธิธรรมปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนว พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำไปสู่แนวทางการสื่อข้อมูลข่าวสาร สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่าน สื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการ ท่องเที่ยว
๒. เพื่อศึกษาหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางการสื่อข้อมูลข่าวสารตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับการเผยแผ่พระพุท- ศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พร้อมกับการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๓ ด้าน คือ (๑) ขอบเขตด้านเนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปกรณ์วิเสส อรรถกถาและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมปฏิสัมพันธ์ ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย อรรถปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในอรรถ) ธัมมปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในธรรม) นิรุติปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในภาษา) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในความคิด) (๒) ขอบเขต ด้านเอกสารจากตำราและเอกสารงานวิจัย บทความในวารสาร หนังสือพิมพ์ สารานุกรม หนังสือรวม

^๔ กุลกนิษฐ์ ทองเงา และคณะ, “วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาโลกแห่งเทคโนโลยีอนาคต”, วารสารวิทยบริการ, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๓) : ๑-๒๒.

บทความ บทความหนังสือ ธรรมบรรยาย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาสื่อวิทยุกระจายเสียง องค์ประกอบ รูปแบบ กระบวนการและหลักการผลิตรายการวิทยุ ลักษณะข้อมูลข่าวสารที่ดี และ จรรยาบรรณวิชาชีพนักจัดรายการวิทยุ ข้อมูลรายการท่องเที่ยว สภาพปัญหาและแนวทางการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และ (๓) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหาร ๓ คน นักวิชาการ ทางพระพุทธศาสนา ๒ รูป ผู้ผลิตและหรือนักจัดรายการวิทยุ ๒ รูป และผู้รับสาร (ผู้ฟังรายการ) ๓ คน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการสื่อข้อมูลข่าวสารในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุ กระจายเสียงของรายการท่องเที่ยว มีเนื้อหาเกี่ยวกับการนโยบายการบริหารคลื่นวิทยุ การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล และการพัฒนาปรับปรุงรายการวิทยุ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพปัญหาของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการท่องเที่ยว มี ๔ ด้าน ดังนี้

๑) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากผู้สื่อสาร ได้แก่ ปัญหาเรื่องของความรู้ความสามารถของผู้ส่งสารที่ขาดความรู้ทางพระพุทธศาสนา หรือเรื่องประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาส่งผลให้ไม่สามารถ สื่อสารออกมาให้เข้าใจได้ ผู้ส่งสารอยากนำเสนอข่าวสารเพราะศรัทธา ยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นหลัก ผู้ส่งสารต้องมีความเป็นกลางไม่อคติ ต้องไม่ใส่ทัศนคติของตนเองเข้าไปมาก จนกระทั่งทำให้สื่อข้อมูล ข่าวสารบิดเบือนจากความจริง ขาดความน่าเชื่อถือ

๒) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากสาร (เนื้อหา) ได้แก่ ปัญหาเรื่องความยากของเนื้อหาและเป็น เรื่องไกลตัว สารที่ส่งออกยากเกินไปสำหรับผู้รับสารที่จะทำความเข้าใจ มีความสลับซับซ้อนจนยากเกินกว่าจะทำความเข้าใจการที่สื่อออกไปไม่ตรงตามวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายทำให้อาสาสมัครขาดความ น่าสนใจ ตลอดจนการนำเสนอเรื่องของธรรมะไม่ตอบโจทย์ ร่วมสมัย ตรงต่อสถานการณ์และกลุ่ม เป้าหมาย การส่งสารที่ขัดกับค่านิยม ความเชื่อ และทำลายความศรัทธา ทำให้สถานการณ์โดยรวม ของการจัดรายการนั้น ๆ ขาดความน่าสนใจ

๓) สภาพปัญหาและอุปสรรคช่องทาง ได้แก่ ช่องทางผ่านสัญลักษณ์ ภาษา ท่าทาง วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ พบว่า ปัญหาเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นลักษณะเฉพาะ ทำให้ เกิดปัญหาในการสื่อสาร กรณีรายการวิทยุธรรมะ โดยใช้ศัพท์ธรรมะที่มีพื้นรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ทำให้เข้าใจยาก ระยะเวลาในการออกรายการมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จและความน่าสนใจของรายการ เนื่องจากหากเนื้อหาดีแต่เวลาที่จัดรายการสั้นเกินไป ช่วงเวลาไม่น่าสนใจ ขาดความหลากหลายของ ช่องทางและรูปแบบในการนำเสนอที่สามารถดูหรือฟังย้อนหลังได้โพสต์ใน Facebook, YouTube, TikTok รวมถึงความคุ้มค่าของการลงทุนในเชิงเศรษฐกิจของสปอนเซอร์รายการปัญหานี้เป็นหนึ่งในปัจจัยต่อเนื่อง

กล่าวคือ หากรายการไม่มีเนื้อหาที่น่าสนใจ ไม่มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัด ส่งผลให้ผู้รับฟังน้อย ไม่ตอบโคงท์ ก็จะส่งต่อการตัดสินใจเพื่อสนับสนุนรายการ

๔) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากผู้รับสาร ได้แก่ ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ ไม่เข้าใจศัพท์ธรรมะ กล่าวคือ ผู้รับสารขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสาร ไม่เคยได้ยินมาก่อน การส่งสารที่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง การบรรยายธรรมะแฝงด้วยพุทธพาณิชย์ ส่งผลให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดี ก็เป็นปัจจัยสำคัญให้ความสนใจในรายการนั้นลดน้อยถอยลงไปอีกทั้งผู้ฟังไม่มีความรู้จึงมีความคาดหวังสูง แยกไม่ออกระหว่างความศรัทธาและความมกมาย

ผลการศึกษาหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏสภาวะที่เห็นเป็นอรรถ สภาวะที่รู้เป็นอรรถ สภาวะที่รู้ชัดเป็นอรรถ สภาวะที่รู้แจ้งเป็นอรรถ สภาวะที่สว่างไสวเป็นอรรถ ขยายความได้ว่าปฏิสัมพันธ์มรรคมีข้อความที่อธิบายในปฏิสัมพันธ์กถาดังนี้ จักขุเป็นธรรม ญาณเป็นธรรม ปัญญาเป็นธรรม วิชาเป็นธรรม แสงสว่างเป็นธรรม ๕ ประการนี้เป็นอารมณ์และเป็นโคจรของอัมมปฏิสัมพันธ์ธรรมเหล่าใดเป็นอารมณ์ของอัมมปฏิสัมพันธ์ ธรรมเหล่านั้นเป็นโคจรของอัมมปฏิสัมพันธ์ ธรรมเหล่าใดเป็นโคจรของอัมมปฏิสัมพันธ์ ธรรมเหล่านั้นเป็นอารมณ์ของอัมมปฏิสัมพันธ์ เพราะเหตุนี้ ทานจึงเรียกญาณในธรรมทั้งหลายว่าอัมมปฏิสัมพันธ์^๕ และปฏิสัมพันธ์ ๔ ปรากฏคำอธิบายเพิ่มเติมว่า

๑) อัถตปฏิสัมพันธ์ คือการรู้แจ้งในความหมาย ข้อธรรม สามารถแยกแยะอธิบายขยายความได้เมื่อเห็นเหตุอย่างหนึ่งก็สามารถคิดแยกแยะเชื่อมต่อไปได้ถึงผล ความรู้อันถึงความแตกฉานในอรรถนี้ ได้ชื่อว่าอัถตปฏิสัมพันธ์

๒) อัมมปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้งในธรรม เข้าใจและสามารถจับใจความสำคัญมาสรุปเป็นหัวข้อเห็นผลแล้วเชื่อมโยงไปหาเหตุได้ ในธรรมนั้นบุคคลผู้พิจารณาธรรมนั้นชื่อว่าอัมมปฏิสัมพันธ์

๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่าง ๆ เข้าใจในการใช้คำพูด การชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ บุคคลผู้พิจารณาในนิรุตตินี้ ได้ชื่อว่า เป็นนิรุตติปฏิสัมพันธ์

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้ง คิดทันการ มีไหวพริบ เข้าใจในความรู้ที่มีอยู่ เอาออกมาใช้และเชื่อมโยงสร้างเป็นความคิดและเหตุผลใหม่ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้^๖

^๕ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๗.

^๖ วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๔๒๙/๔๘.

นอกจากนี้ ยังพบการอธิบายหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย

๑) อรรถปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไป เห็นเหตุสามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันไปได้จนล่วงรู้

๒) อัมมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งใจหลัก สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุติปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในนิรุติ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึมซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม^๓

แนวทางการสื่อสารข้อมูลข่าวสารตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยวพุทธ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางของผู้ส่งสารที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต้องมองทุกมุม หากตั้งใจทำรายการเพื่อเผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนา ต้องสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รับช่วงต่อ และคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่มีหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ การเรียนรู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ฉะนั้นการสื่อสารเพื่อจะขยายกลุ่มเป้าหมายสู่คนรุ่นใหม่ เข้าใจสถานการณ์บริบทของสังคม หากจุดเชื่อมโยงกับผู้ฟังเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์รักษากฎเกณฑ์กลุ่มผู้ฟังให้เหนียวแน่น โดยอาศัยอรรถปฏิสัมพันธ์ อัมมปฏิสัมพันธ์ นิรุติปฏิสัมพันธ์ และปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ต้องมีไหวพริบชักชวนผู้ฟังมีส่วนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา หลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพัฒนาผู้ส่งสารและสร้างสรรค์รายการให้มีคุณภาพได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น ธรรมะไม่จำกัดกาล จะยิ่งเปิดโลกทัศน์ผู้ฟังจากการสร้างสรรค์เนื้อหารายการจากนอกสถานที่ และอาศัยไหวพริบ (ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์) ในการเปิดมุมมองความคิดจากบุคคลในพื้นที่แล้วถ่ายทอดผ่านช่องทางสื่อให้ตรงกลุ่มเป้าหมายเสมือนผู้ฟังได้ติดตามเดินทางไปด้วยกัน การทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในรายการจะยิ่งทำให้รายการน่าสนใจเรตติ้งได้รับความนิยมทั้งจากผู้ฟังและผู้สนับสนุนรายการ แม้ระยะเวลาการนำเสนอเนื้อหารายการประเภทธรรมะความยาวหนึ่งชั่วโมงค่อนข้างจำกัด หากผู้ฟัง (ผู้รับสาร) และผู้ดำเนินรายการ (ผู้ส่งสาร) เข้าใจในหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ เข้าใจในเนื้อหา จับประเด็น รู้จักใช้ภาษา และมีไหวพริบสร้างองค์ความรู้ใหม่ตรงตามสถานการณ์ การปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟังสู่การต่อยอดกิจกรรมธรรมะสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นอย่างหนึ่งที่นักจัดรายการจะต้องใช้โดยอาศัยอรรถปฏิสัมพันธ์ อัมมปฏิสัมพันธ์ นิรุติปฏิสัมพันธ์ และปฏิภาณ-

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๑.

ปฏิสัมพันธ์ ควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้ ผลการวิจัยได้พบว่า แนวทางปฏิบัติในการสื่อข้อมูลข่าวสารจำแนกตามองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

๑) แนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ส่งสาร ควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่นำเสนอ ฟังคำนี้ถึงจรรยาบรรณ มีความเป็นกลาง มีทักษะการลำดับความการเล่าเรื่องและบุคลิกของน้ำเสียง

๒) แนวทางปฏิบัติในการนำเสนอสาร ได้แก่ สารต้องตอบโจทย์ผู้ฟัง เนื้อหาเข้าใจง่าย นำไปปรับใช้ได้ สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน ตรงตามวัตถุประสงค์และความต้องการของผู้ฟัง

๓) แนวทางปฏิบัติของการพิจารณาช่องทางสื่อสาร ควรที่จะใช้ภาษาที่สื่อสารแล้วเข้าใจหรืออธิบายขยายความ มีความหลากหลายในช่องทางที่นำเสนอ พิจารณาระยะเวลาและความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ

๔) แนวทางปฏิบัติที่จะนำเสนอต่อผู้รับสาร ต้องคำนึงถึงความรู้เท่าของผู้รับสารที่หลากหลาย ตอบโจทย์ความคาดหวัง และสร้างความศรัทธาต่อผู้รับสาร

อภิปรายผล

จากสภาพปัญหาของการสื่อข้อมูลข่าวสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการท่องเที่ยว พบประเด็น สภาพปัญหาและอุปสรรคจากผู้ส่งสาร ได้แก่ สภาพปัญหาเรื่องความรู้ความสามารถของผู้ส่งสาร ขาดความเข้าใจในแก่นแท้หรือประวัติของพระพุทธศาสนาจนไม่สามารถสื่อสารออกมาให้ผู้ฟังเข้าใจได้ และยึดติดความคิดเห็นของตนเองเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็พบว่า

๑) สภาพปัญหาเรื่องจรรยาบรรณในฐานะสื่อ ได้แก่ ความไม่เป็นกลาง มีอคติ ผู้สื่อสารนำเอาทัศนคติตนเองเข้ามากระหว่างการสื่อสาร จนทำให้สารที่ส่งออกไปบิดเบือนจากความจริง สภาพปัญหาเรื่องเทคนิคการนำเสนอ ได้แก่ ขาดการจัดลำดับความสำคัญของการนำเสนอ ขาดความเข้าใจในข้อมูลที่นำเสนอหรือเทคนิคการถ่ายทอดข้อมูลรวมถึงการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญยชนิตา วากะดอน พบว่า สภาพสังคมปัจจุบัน ทุกคนสามารถตั้งตัวเองเป็นสื่อได้ สื่อในปัจจุบันจึงต้องปรับตัว และใช้กลยุทธ์การนำเสนอที่หลากหลาย โดยบางครั้งเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ขาดการพิเคราะห์เนื้อหาสาระ ขาดวิจารณ์ญาณเพียงพอ โดยเฉพาะการเสนอข่าวด้านศาสนา ได้แก่ การนำเสนอข่าวบิดเบือนด้านลบ และไม่เกิดการพัฒนา การวางตัวไม่เป็นกลาง อคติ การใช้ภาษาไม่เหมาะสม ข่าวร้ายลงฟรี ข่าวดีเสียตังค์ และ Fake news^{๒๖}

^{๒๖} บุญยชนิตา วากะดอน, “การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมสำหรับสื่อมวลชนด้านศาสนาในสังคมปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า ๗๔-๗๕.

๒) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากสาร ได้แก่ ปัญหาเรื่องสารที่ส่งออกไปยากเกินไปที่ผู้รับสารจะเข้าใจและมีเนื้อหาใกล้เคียง เนื้อหาที่มีความซับซ้อนและไม่น่าสนใจ ไม่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต รวมถึงเนื้อหาขาดการวิเคราะห์และไม่สามารถยกหลักธรรมมาประกอบการอธิบายได้ รวมถึงปัญหาการมีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝงในการนำเสนอข้อมูลและมีการนำโฆษณาหรือการจำหน่ายวัตถุมงคลเข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดรายการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช นานา ห่านวิไล พบว่า การสื่อสารข้อมูลข้อมูลไปยังผู้ฟังต้องละเว้นการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม บิดเบือน และความเท็จ เพื่อไม่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด ไม่เพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่จะทำให้เข้าใจผิดหรือแทรกความคิดเห็นของตน ไม่อคติ จนก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม และไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก^๙

ผลการศึกษาหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อรรถปฏิสัมพันธ์ หมายถึง ความเข้าใจและแตกฉานในความหมายหรือถ้อยคำ สามารถอธิบายได้ เชื่อมโยงได้ และรู้ถึงผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปริชา แจ่มในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายได้ สามารถแยกแยะอธิบายขยายความได้ ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยง ต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล ซึ่งงานวิจัยของนงนุช นานา ห่านวิไล ได้กล่าวถึงความสำคัญของความหมาย และเนื้อหาสาระที่นำเสนอไว้ว่า ต้องละเว้นการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม บิดเบือน และความเท็จ เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ไม่เพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่จะทำให้เข้าใจผิดหรือแทรกความคิดเห็นของตน ไม่อคติ จนก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม และไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก^{๑๐} และสอดคล้องกับงานวิจัยของชาริณี รัตนบุรีและคณะ ได้กล่าวถึงการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ” ไว้ว่า แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของปฏิสัมพันธ์ ๔ ดังนี้ ความเข้าใจผลความหมายของธรรมะ ความเข้าใจในเหตุหัวข้อธรรมะ ความเข้าใจภาษาเพื่อถ่ายทอดผล และเหตุของธรรมะ^{๑๑} หลักนิรุตติปฏิสัมพันธ์ ผู้วิจัยพบว่า คือหลักภาษาที่แท้จริงเป็นลักษณะของถ้อยคำที่ใช้กันตายตัวไม่แปรปรวนเคลื่อนในอรรถ และธรรมะนั้น ความรู้ในการกล่าวถ้อยคำคือการพูด การเปล่งถ้อยคำ ความรู้แตกฉานในภาษา รู้จักการใช้ถ้อยคำมาชี้แจงให้บุคคลอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนพร จุลศักดิ์ ได้กล่าวถึงการเผยแพร่ธรรมผ่านสังคมออนไลน์

^๙ นงนุช นานา ห่านวิไล, “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมสื่อมวลชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๑๔๙.

^{๑๐} นงนุช นานา ห่านวิไล, “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมสื่อมวลชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๔๙.

^{๑๑} ชาริณี รัตนบุรี, “แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ”, วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๓๘.

ของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) พบว่า ในมุมมองของผู้ส่งสารการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ อาทิเช่น เฟซบุ๊ก พบว่าในเฟซบุ๊ก ของท่าน ว.วชิรเมธี ปรากฏข้อคิดตามหลักพุทธธรรมคำสอน ด้านการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เข้าใจง่าย สั้นกระชับ รวมถึงมีการใช้ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษในคำสอน พร้อมคำแปลความหมาย^{๑๒} และศิริพร วงศ์สวัสดิ์ พบว่า หลักปฏิสัมพันธ์ ๔ มีความสำคัญต่อนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิรุตติปฏิสัมพันธ์ คือ ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ฟังเสียงเพื่อถ่ายทอด และสื่อความหมายออกไป ผู้สื่อสารต้องมีความรู้และเข้าใจในหลักธรรม หากขาดความสามารถในการใช้ภาษาที่ถูกต้องก็จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบความสำเร็จ^{๑๓} หลักปฏิสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิสัมพันธ์ ปรินิพพานในความคิด ทนทาน มีไหวพริบ ชี้นำในความรู้ที่มีอยู่เอามาเชื่อมโยงเข้า สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณี เข้ากับเหตุการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับพระไพศาล วิสาโล การสื่อสารหลักธรรมที่นำมาใช้ควรสื่อให้ผู้รับสารมีความเข้าใจเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ให้ความรู้ความเข้าใจ อีกทั้ง ประโยชน์ต่อสังคมในการนำมาใช้อย่างถูกต้อง^{๑๔} และยังสอดคล้องกับพระปลัดสุระ ญาณธโร พบว่า ปฏิสัมพันธ์นำมาใช้ในการเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนา ทั้งผู้สื่อสารและผู้รับสารเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา ผู้ปฏิบัติ และประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม^{๑๕}

สำหรับแนวปฏิบัติที่ดีของผู้สื่อสาร (นักจัดรายการ) ผลการวิจัยพบว่า การนำเสนอข้อข่าวสารต้องเป็นข้อเท็จจริงสามารถพิสูจน์ได้โดยการค้นคว้า และโดยการทดลอง เรื่องนำเสนอควรเป็นเรื่องที่จับต้องได้ มันไม่ใช่เป็นเรื่องที่ไกลตัวเรื่องราวของการใช้เหตุและผล และนำเสนอเนื้อหาที่ฟังแล้วเข้าใจนำไปปฏิบัติแล้วเกิดผลและมีที่มาอ้างอิง และการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลควรมีลักษณะของการตอบโจทยสังคมให้เห็นถึงเป้าหมายชีวิตของมนุษย์ เชื่อมโยงกับคำสอนทางศาสนา นำเสนอภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันควรให้ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมในรายการ ควรสรุปประเด็นสำคัญให้ผู้ฟังก่อนจบรายการ และการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ในรูปแบบที่หลากหลายโดยคำนึง

^{๑๒} ธนิพร จุลศักดิ์, “การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตรธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙.

^{๑๓} ศิริพร วงศ์สวัสดิ์, “รูปแบบการใช้เสียงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วารสารมหาจุฬาราชการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๔๐.

^{๑๔} พระไพศาล วิสาโล, “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา”, การประชุมทางวิชาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกันประจำปี ๒๕๕๕, ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕, วิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์ จังหวัดนนทบุรี.

^{๑๕} พระปลัดสุระ ญาณธโร, “ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก: ด้านคตินิยมและสัทธรรม”, วารสารมหาจุฬาราชการ, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๓๕.

ถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่สะดวก รวดเร็วและง่ายต่อการใช้งาน สิ่งที่สำคัญของนักจัดรายการคือการแก้ปัญหาด้วยสติด้วยหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาเถร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง) ได้กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรม ปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานในด้าน (๑) อรรถปฏิสัมพันธ์ เข้าใจและแตกฉานในความหมายหรือถ้อยคำ สามารถอธิบายได้ เชื่อมโยงได้และรู้ถึงผลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น (๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ เข้าใจในถ้อยคำสามารถจับใจความมาตั้งเป็นหัวข้อได้และมองเห็นผลต่างที่เกิดขึ้น สามารถค้นหากลับไปที่เหตุได้ (๓) นิรุติปฏิสัมพันธ์ ความรู้แตกฉานในภาษารู้จักการใช้ถ้อยคำมาชี้แจงให้บุคคลอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ (๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ความมีไหวพริบสามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสม ทันการ มีความรู้ความเข้าใจสามารถเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลใหม่ได้^{๑๖}

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงกับผู้ฟัง (ผู้รับสาร) ของรายการท่องเที่ยวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า ควรขยายกลุ่มเป้าหมายใหม่ออกไปได้คือคนรุ่นใหม่รับช่วงต่อ สร้างสรรค์คอนเทนต์เพื่อนำมาใจหรือดึงดูดใจให้ผู้ติดตาม การเพิ่มช่องทางรับฟังความคิดเห็นของผู้รับสารและการมีส่วนร่วมในการจัดรายการหรือการติดตามรับฟังย้อนหลังผ่านสื่อออนไลน์ ตลอดจนต้องเข้าใจสถานการณ์บริบทของสังคม หาจุดเชื่อมโยงกับผู้ฟังเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์รักษากลุ่มผู้ฟัง และผู้สื่อสารต้องมีความเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูโสภณธรรมวิทย์ เอี่ยมบึงลำ และคณะ พบว่า นักจัดรายการควรมีความรู้เรื่องหลักธรรม จัดอบรมเนื้อหาธรรมะให้ผู้จัดรายการวิทยุ^{๑๗} และพระมหาบุญทิน บุญฤทธิ์ (เทาศิริ) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีความเข้าใจในภาษา มีทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศ และทักษะการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๘}

บทสรุป

สภาพปัญหาของการสื่อสารข้อมูลข่าวสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงของรายการท่องเที่ยวพุทธ มี ๔ ด้าน ดังนี้

๑) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากผู้สื่อสาร ได้แก่ ปัญหาเรื่องของความรู้ความสามารถของผู้ส่งสารที่ขาดความรู้หรือประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา นำเสนอข่าวสารเพราะศรัทธา ยึดความ

^{๑๖} พระมหาเถร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง), “คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธธรรม”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๒๘๗.

^{๑๗} พระครูโสภณธรรมวิทย์ เอี่ยมบึงลำ และคณะ, “พัฒนาคู่มือการจัดรายการวิทยุเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักจัดรายการวิทยุในเขตภาคเหนือตอนล่าง”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๑๙๓-๑๙๔.

^{๑๘} พระมหาบุญทิน บุญฤทธิ์ (เทาศิริ), “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป”, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (สิงหาคม ๒๕๖๒) : ๓๑๖๒-๓๑๖๕.

คิดเห็นของตัวเองเป็นหลัก ต้องไม่ใส่ทัศนคติของตัวเองเข้าไปมากจนกระทั่งทำให้ สื่อข้อมูลข่าวสารบิดเบือนจากความจริง ขาดความน่าเชื่อถือ

๒) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากสาร (เนื้อหา) ได้แก่ ปัญหาเรื่องความยากของเนื้อหาและเป็นเรื่องไกลตัว สารที่ส่งออกยากเกินไปสำหรับผู้รับสารที่จะทำความเข้าใจ สารไม่ตรงตามวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายทำให้เนื้อหานั้นขาดความน่าสนใจ ไม่ตอบโจทย์ร่วมสมัย ไม่ตรงต่อสถานการณ์และ

๓) สภาพปัญหาและอุปสรรคช่องทาง ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นลักษณะเฉพาะ ทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสาร กรณีรายการวิทยุธรรมะเมื่อใช้ศัพท์ธรรมะที่มีพื้นรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ทำให้เข้าใจยาก ระยะเวลาในการออกรายการสั้นจนเกินไป ช่วงเวลาไม่น่าสนใจขาดความหลากหลายของช่องทางและรูปแบบในการนำเสนอที่สามารถดูหรือฟังย้อนหลังได้ รวมถึงความคุ้มค่าของการลงทุนในเชิงเศรษฐกิจของสปอนเซอร์ส่งต่อการตัดสินใจเพื่อสนับสนุนรายการ

๔) สภาพปัญหาและอุปสรรคจากผู้รับสาร ได้แก่ ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ ไม่เข้าใจศัพท์ธรรมะ ผู้รับสารขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสาร ไม่เคยได้ยินมาก่อน การส่งสารที่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง การบรรยายธรรมะแฝงด้วยพุทธพาณิชย์ ส่งผลให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดี ก็เป็นปัจจัยสำคัญให้ความสนใจในรายการนั้นลดน้อยถอยลงไปอีกทั้งผู้ฟังไม่มีความรู้จึงมีความคาดหวังสูง

ปฏิสัมพันธ์ ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย

๑) อัตถปฏิสัมพันธ์ คือการรู้แจ้งในความหมาย ข้อธรรม สามารถแยกแยะอธิบายขยายความได้เมื่อเห็นเหตุอย่างหนึ่งก็สามารถคิดแยกแยะเชื่อมต่อไปได้ถึงผล ความรู้อันถึงความแตกฉานในอัตถะนี้ได้ชื่อว่าอัตถปฏิสัมพันธ์

๒) ธรรมปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้งในธรรม เข้าใจและสามารถจับใจความสำคัญมาสรุปเป็นหัวข้อเห็นผลแล้วเชื่อมโยงไปหาเหตุได้ ในธรรมนั้นบุคคลผู้พิจารณาธรรมนั้นชื่อว่าธรรมปฏิสัมพันธ์

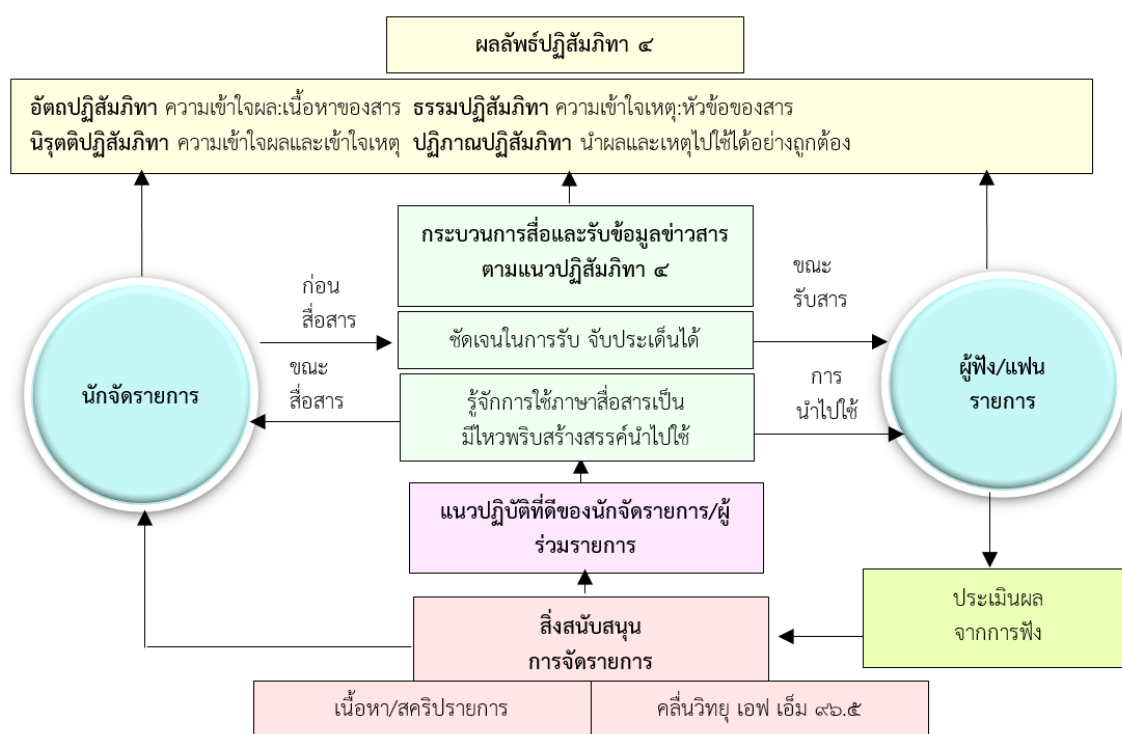
๓) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่าง ๆ เข้าใจในการใช้คำพูด การชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ บุคคลผู้พิจารณาในนิรุตตินี้ ได้ชื่อว่า เป็นนิรุตติปฏิสัมพันธ์

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ คือ ปัญญาแตกฉานและรู้แจ้ง คิดทันการ มีไหวพริบ เข้าใจในความรู้อยู่ มีอยู่ เอาออกมาใช้และเชื่อมโยงสร้างเป็นความคิดและเหตุผลใหม่ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้

แนวทางการสื่อข้อมูลข่าวสารตามแนวปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยของรายการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ผู้ส่งสารหรือนักจัดรายการ ต้องมี

ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่นำเสนอ คำนึงถึงจรรยาบรรณ การวางตนเป็นกลาง มีทักษะการลำดับความ มีเทคนิคการเล่าเรื่อง ซึ่งต้องศึกษาข้อมูลให้เข้าใจเนื้อหา จับประเด็น รู้จักสื่อภาษา และสร้างองค์ความรู้ใหม่ตรงตามสถานการณ์ สารที่ตอบโจทย์กลุ่มผู้ฟัง นำเสนอเนื้อหาที่เข้าใจง่าย เนื้อหานำไปใช้ได้ สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ตรงตามวัตถุประสงค์ และความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีการอธิบายความหมายหรือขยายความ มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ระยะเวลาของการออกรายการ และสร้างความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ สุดท้าย ผู้รับสาร คำนึงถึงภูมิความรู้เก่าของผู้รับสาร คำนึงถึงการตอบโจทย์ความคาดหวังของผู้รับสาร

องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับ การวิจัยครั้งต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่รับผิดชอบสื่อมวลชนด้านพระพุทธศาสนาควรพัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒. หน่วยงานที่รับผิดชอบสื่อมวลชนด้านพระพุทธศาสนาควรพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในคำบาลี คำศัพท์ในพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษารูปแบบการสื่อข้อมูลข่าวสารเพื่อนำมาใช้ใน การพัฒนาจิตใจ และการแก้ปัญหาในชีวิตของผู้รับสาร

๒. ควรศึกษาการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่าง สื่อมวลชนอาชีพกับสื่อมวลชนในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

กุลกนิษฐ์ ทองเงา และคณะ. “วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาโลกแห่งเทคโนโลยีอนาคต”. วารสารวิทยบริการ. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓) : ๑-๒๒.

จาริณีรัตน์ รัตนบุรี. “แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ”. วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๓๘.

ธนิพร จุลศักดิ์. “การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของพระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตรธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕.

นงค์นาถ ห่านวิไล. “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมสื่อมวลชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ”. วารสารร่วมพฤษภูมิ มหาวิทยาลัยเกริก. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๔๙.

บุญยธินดา วาเกศว. “การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมสำหรับสื่อมวลชนด้านศาสนาในสังคมปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.

พระครูโสภณธรรมวิภาช เอี่ยมบึงลำ และคณะ. “พัฒนาคู่มือการจัดรายการวิทยุเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักจัดรายการวิทยุในเขตภาคเหนือตอนล่าง”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๑๙๓-๑๙๔.

พระปลัดสุระ ญาณธโร. “ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก: ด้านคตินิยมและสัทธรรม”. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประจักษ์ศิลปาคม จำกัด, ๒๕๔๗.

พระไพศาล วิสาโล. “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา”. การประชุมทางวิชาการ
เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกันประจำปี ๒๕๕๕. ๒๔
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕, วิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์ จังหวัดนนทบุรี.

พระมหาถาวร ถาวรเมธี (ภูแฝงทอง). “คุณสมบัติของครูผู้สอนตามแนวพุทธธรรม”. วารสารบัณฑิตศึกษา
ปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๒๘๗.

พระมหาบุญหิน ปุณฺณโช (เทาศิริ). “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ ๔ สำหรับ
พระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป”. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (สิงหาคม
๒๕๖๒) : ๓๑๖๒-๓๑๖๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ศิริพร วงศ์สวัสดิ์. “รูปแบบการใช้เสียงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๒
ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๔๐.

มติชนออนไลน์. “พระคตินิรรมวันมาฆบูชา. “ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย” เป็นพื้นฐานการครองตนในสังคม
ที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารเท็จ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/education/news_1950966v [๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๕].